

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Meandry i dylematy badań nad kompetencjami muzycznymi nauczyciela przedszkola

Author: Kamil Wilk, Mirosław Kisiel

Citation style: Wilk Kamil, Kisiel Mirosław. (2019). Meandry i dylematy badań nad kompetencjami muzycznymi nauczyciela przedszkola. W: A. Budniak, M. Mnich (red.), "Podejścia metodologiczne w pedagogice. Koncepcje – badania - wyniki" (S. 293-306). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

Kamil Wilk, Mirosław Kisiel

Meandry i dylematy badań nad kompetencjami muzycznymi nauczyciela przedszkola

Wprowadzenie

Proces badawczy, od początku do końca procedury, nie jest wolny od trudności, z których jedne można i należy przewidzieć na etapie projektowania badań, inne natomiast ujawniają się w trakcie eksploracji, a niekiedy dopiero podczas opracowywania zebranego materiału empirycznego. Obszarem niełatwym do zbadania są wszelkiego rodzaju kompetencje, w tym także kompetencje muzyczne, które w przypadku nauczycieli przedszkola niewątpliwie należą do pożądaných, co w połączeniu z innymi uwarunkowaniami czyni z nich niekiedy „grząski grunt” dla badacza. Holistyczne podejście do podjętej problematyki wymaga spełnienia postulatu komplementarności badań naukowych, a więc umiejętnego łączenia strategii zarówno ilościowych, jak i jakościowych. Dlatego ważne jest, by prowadzący tego typu badania uczestniczyli w otwartym, szczerym dyskursie. Powinien on przyczynić się do kreatywnego, twórczego namysłu, którego nadrzędnym celem byłoby ułatwienie wyeliminowania potencjalnych trudności (i ich oddziaływania na wyniki) w przyszłych badaniach, a także zachęcania innych do prowadzenia badań w tym obszarze, który – jako istotny (także w ujęciu społecznym) – domaga się przecież przemyślenia.

Niniejszy artykuł jest wyrazem takiej właśnie refleksji, która pojawiła się podczas przygotowywania projektu badawczego na temat „Postulowane a rzeczywiste kompetencje muzyczne zawodowo aktywnych nauczycieli przedszkola”. Autorzy dzielą się refleksjami nad problematyką prowadzenia badań dotyczących kompetencji muzycznych w środowisku nauczycieli zatrudnionych w śląskich placówkach wychowania przedszkolnego.

Nauczyciel przedszkola – ogłąd problematyki w optyce pedeutologii i pedagogiki pracy

Przedszkole – obok rodziny, grupy rówieśniczej, szkoły, mediów i miejsca pracy – jest jedną z instytucji socjalizacji¹, w której przebiega proces wychowania. Jest on świadomie organizowaną działalnością społeczną, nastawioną na wywołanie inicjowanych zmian w osobowości wychowanka, widocznych w umiejętnościach związanych z poznawaniem otaczającej rzeczywistości i oddziaływaniem na nią oraz w kształtowaniu stosunku zarówno do otoczenia, jak i własnych przekonań, postaw, systemu wartości i celu życia². Integralnym składnikiem tej instytucji, sprawcą wszelkich oddziaływań wychowawczych i dydaktycznych staje się nauczyciel – zajmujący tu pozycję strategiczną, będący „wartością, celem i narzędziem polityki edukacyjnej”³, od którego szeroko pojmowanych kompetencji zależy jakość i skuteczność tychże działań. W związku z tym jest on podmiotem zainteresowania zarówno pedeutologii, jak i pedagogiki pracy, a także innych dyscyplin, jak filozofia, psychologia czy socjologia. Zakresy tych dziedzin w odniesieniu do tej grupy zawodowej niejednokrotnie przenikają się wzajemnie. Choć, jak słusznie zauważa Danuta Waloszek, zadania edukacji przedszkolnej są w swojej istocie takie same jak edukacji w ujęciu ogólnym. Różnica polega jedynie na posługiwaniu się podczas wykonywania zadań takim sposobem, by były one dostosowane do możliwości percepcyjnych dzieci na tym etapie ich rozwoju⁴.

Treści wychowania przedszkolnego – zdeterminowane przez jego cele i wynikające z nich funkcje (przykładowo – według Józefiny Lubowieckiej: opiekuńczo-zdrowotna, stymulacyjna, profilaktyczna, korektywna i kompensacyjna⁵, a według Anny Klim-Klimaszewskiej: opiekuńcza, wychowawcza i dydaktyczna⁶) – wymagają od nauczyciela tego etapu edukacji szerokiej gamy różnorodnych kompetencji, umożliwiających sprostanie powyższym zadaniom. Jednoznaczne, domknięte sklasyfikowanie tych kompetencji – jak na razie – wymyka się pedeutologom, bowiem przemiany społeczne, warunkujące też edukację na wszystkich jej etapach, wytyczają takiemu pedagogowi wciąż nowe kierunki i punkty podejścia do

¹ A. GIDDENS: *Socjologia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 722.

² W. OKOŃ: *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1996, s. 319.

³ C. BANACH: *Nauczyciel*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna XXI w.* Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004, s. 548–549.

⁴ D. WALOSZEK: *Edukacja przedszkolna*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna...*, s. 952–962.

⁵ A. WATOŁA: *Przedszkole – przestrzeń rozwoju dziecka*. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2009, s. 18.

⁶ A. KLIM-KLIMASZEWSKA: *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*. Wydawnictwo Erica, Warszawa 2012, s. 112–113.

zagadnienia. Dotyczy ono wypracowania u młodego człowieka cech takich jak elastyczność, wyobraźnia, zdolność do twórczej ekspresji, nowatorstwa i oryginalności⁷. Innymi słowy – ukształtowanie człowieka na miarę czasów obecnych wymaga – w myśl zasady, że dziecko w wieku przedszkolnym uczy się (i wychowuje) przez naśladowanie – aby pracę tę powierzać wyłącznie starannie wyselekcjonowanym w procesie kształcenia jednostkom. Stanisław Juszczyk słusznie zauważa, że „[...] społeczeństwo oparte na wiedzy, postmonocentryczne, charakteryzujące się asynchronizacją rozwoju [...] nie może [poprawnie – przyp. aut.] funkcjonować bez bardzo dobrze wyedukowanych obywateli [...], a przede wszystkim bez nowoczesnie wykształconych nauczycieli [...]”, zdolnych nadażyć za nieustannie dokonującymi się przemianami⁸. Słuszne wydaje się wymaganie, by potrafili oni trafnie przewidywać i nawet wyprzedzać przynajmniej niektóre kierunki tych przemian. Niestety, postępująca ekonomizacja procesu kształcenia, czyniąca z edukacyjnej codzienności swoisty „hipermarket” nie sprzyja wypełnianiu tych postulatów. Tym samym przy nieprzewidywalności warunków trudno oczekiwać, by możliwe było ostateczne, „jednorazowe” przygotowanie do pracy w tym zawodzie, skąd wynika uzasadnienie koncepcji „uczenia się przez całe życie”⁹. Praca każdego nauczyciela – wymagając od niego ustawicznego podnoszenia kwalifikacji i kompetencji – staje się nie tylko materialną podstawą jego egzystencji, ale też wpływa na jego rozwój moralny, a ponadto – nie mogąc być realizowaną bez współpracy i współdziałania pojedynczych ludzi i zbiorowości – ma moc kulturo- i socjotwórczą¹⁰. Przedszkole i nauczyciel, jako osoba planująca, inicjująca i realizująca zinstytucjonalizowany proces wychowawczo-dydaktyczny, w toku którego ma się dokonywać wszechstronny rozwój dziecka, jest także odpowiednio: środowiskiem i katalizatorem wychowania estetycznego, zatem także muzycznego. Kształtuje podwaliny późniejszego gustu muzycznego, stymuluje właściwy rozwój muzyczny, inicjuje zaciekawienie, dostrzega uzdolnienia, wskazuje – w miarę potrzeby – obszary, kierunki i możliwości dalszego kształcenia artystycznego. Takie przedstawienie pedagoga przedszkolnego każe zastanowić się pokrótce nad jego postulowanymi kompetencjami muzycznymi.

⁷ Ibidem, s. 23.

⁸ S. JUSZCZYK: *Nauczyciel we współczesnej kulturze medialnej. Nauczyciel we współczesnej kulturze*. „Chowanna” 2013, t. 2(41), s. 18.

⁹ E.I. ŁASKA, red.: *Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2007, s. 7.

¹⁰ W. FURMANEK: *Zarys humanistycznej teorii pracy*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008, s. 57.

Kompetencje muzyczne nauczyciela w procesie wychowania przedszkolnego

Przygotowanie do uczestnictwa w szeroko pojmowanej kulturze muzycznej rozpoczyna się od najmłodszych lat. Potrzeba taka w naturalny sposób wynika z powszechnie znanych uwarunkowań rozwoju zdolności muzycznych. Wychowawca przedszkolny, zwłaszcza w placówkach publicznych, obwarowanych ostatnio ograniczeniami w zakresie współpracy z zewnętrznymi specjalistami w dziedzinie pedagogiki muzycznej, niejako „z urzędu” zmuszony jest¹¹ pełnić funkcję edukatora muzycznego najmłodszych. W związku z tym coraz częściej w literaturze przedmiotu pojawiają się sugestie dotyczące kształtowania kompetencji muzycznych tej grupy zawodowej. Problematykę tę poruszają między innymi: Beatrix Podolska¹², Dorota Malko¹³, Kinga Lewandowska¹⁴, Wiesława A. Sacher¹⁵, Romualda Ławrowska¹⁶, Mirosław Kisiel¹⁷ i inni. Choć istnieje powszechna zgodność co do tego, iż pedagog omawianego etapu powinien posiadać możliwie wysokie kompetencje muzyczne, to samo pojęcie kompetencji – jak zresztą wiele innych pojęć w pedagogice – rozumiane jest różnie przez autorów. Dotyczy to zwłaszcza przenikania się (w niektórych definicjach) zakresu pojęć kwalifikacji i kompetencji. Problematykę tę poruszają tacy autorzy jak: Władysław Kopański¹⁸, Jerzy

---

¹¹ Liczne rozmowy z nauczycielami wychowania przedszkolnego pozwalają na stwierdzenie, że wielu spośród tych pedagogów – zwłaszcza młodszych stażem – czuje się wręcz przymuszonymi do realizowania treści muzycznych, w obszarze których niekoniecznie czują się dobrze przygotowani; stąd słowa *zmuszony* użyto celowo.

¹² B. PODOLSKA: *Z muzyką w przedszkolu*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987; B. PODOLSKA: *Muzyka w przedszkolu*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.

¹³ D. MALKO: *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988, s. 6, 49.

¹⁴ K. LEWANDOWSKA: *Rozwój muzykalności dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. W: D. MALKO, red.: *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988, s. 20.

¹⁵ W.A. SACHER: *Relacja dziecko-muzyka jako podstawowy problem badań pedagogiki muzyki*. W: W.A. SACHER, A. WEINER, red.: *Badania naukowe nad edukacją artystyczną i kulturową*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji, Bielsko-Biała 2011.

¹⁶ R. ŁAWROWSKA: *Model kompetencji zawodowych nauczyciela muzyki w szkolnictwie ogólnokształcącym*. W: H. DANIEL-BOBRZYK, J. UCHYŁA-ZROSKI, red.: *Muzyka w edukacji i wychowaniu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999, s. 178; R. ŁAWROWSKA: *Uczeń i nauczyciel w edukacji muzycznej*. Akademia Pedagogiczna im. KEN, Kraków 2003, s. 6.

¹⁷ M. KISIEL: *Wielorakie przestnienie muzyki w edukacji i wychowaniu dziecka w młodszym wieku szkolnym*. Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Mediów, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Śląski, Katowice 2013.

¹⁸ W. KOPALIŃSKI: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Wiedza Powszechna, Warszawa 1989, s. 271.

Unolt¹⁹, Maria Czerepaniak-Walczak²⁰, Jolanta Szempruch²¹, Anna Krajewska²², Zygmunt Wiatrowski²³, Astrid Męczkowska²⁴, Krystyna Żuchelkowska²⁵, Stefan M. Kwiatkowski, Andrzej Bogaj i Barbara Baraniak²⁶, Piotr Kowolik²⁷ i inni. Dla potrzeb niniejszego artykułu dokonano rozróżnienia pojęć *kwalifikacji* (formalnych – rozumianych jako spełnienie wymogu ukończenia określonych odrębnymi przepisami obowiązującego prawa form kształcenia) od *kompetencji*, które – na podstawie przywołanych stanowisk – określono (w ujęciu ogólnym) jako strukturę wiedzy, umiejętności i postaw, a także wartości i wszelkiego innego rodzaju predyspozycji potrzebnych dla skutecznego uprawiania danego zawodu. Na przygotowanie zawodowe nauczyciela przedszkola i szkoły klas I–III składają się zarówno kompetencje pedagogiczne, jak i muzyczne, które są uznawane za jedno z najistotniejszych uwarunkowań wczesnej edukacji muzycznej²⁸. Implikacją mnogości stanowisk dotyczących postulowanych kompetencji muzycznych opisywanej grupy zawodowej stała się konieczność przyjęcia jednoznacznie określonego modelu tych cech, do których – na podstawie literatury – zaliczono podstawowe zdolności muzyczne (słuch wysokościowy, analityczny, pamięć muzyczna i poczucie rytmu oraz zdolność słyszenia harmonii, dynamiki i artykulacji), umiejętności wokalne umożliwiające czysty i estetyczny śpiew, umiejętność gry na instrumencie melodycznym i dostępnych instrumentach niemelodycznych, elementarną znajomość zasad muzyki oraz zapisu nutowego, teoretyczną wiedzę muzyczną z zakresu

¹⁹ J. UNOLT: *Ekonomiczne problemy rynku pracy*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1999, s. 13.

²⁰ M. CZEREPANIAK-WALCZAK: *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*. Wydawnictwo „Edytor”, Toruń 1997, s. 88.

²¹ J. SZEMPRUCH: *Nauczyciel w zmieniającej się szkole: funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Wydawnictwo Fosze, Rzeszów 2001, s. 112.

²² A. KRAJEWSKA: *Ocena kompetencji jako determinanta jakości kształcenia uniwersyteckiego*. W: A. KARPIŃSKA, red.: *Edukacja w dialogu i reformie*. Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2002.

²³ Z. WIATROWSKI: *Kwalifikacje i kompetencje zawodowe*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna...*, s. 997–998.

²⁴ A. MĘCZKOWSKA: *Kompetencja*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna...*, s. 693–696.

²⁵ K. ŻUCHELKOWSKA: *Kompetencje zawodowe nauczyciela przedszkola pierwszej dekady XXI wieku*. W: S. JUSZCZYK, M. MUSIOŁ, A. WATOŁA, red.: *Edukacja w społeczeństwie wiedzy. Niejednoznaczność rzeczywistości edukacyjnej, społecznej i kulturowej*. Wydawnictwo Para, Katowice 2007, s. 115.

²⁶ S.M. KWIATKOWSKI, A. BOGAJ, B. BARANIAK: *Pedagogika pracy*. Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007, s. 61.

²⁷ P. KOWOLIK: *Obszary kompetencji zawodowych współczesnego nauczyciela (zarys teoretyczny)*. W: P.P. BARCZYK, G. PAPROTNA, red.: *Kompetencyjny kontekst warsztatu pracy nauczyciela*. Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Józefa Hlonda, Mysłowice 2010, s. 146–147.

²⁸ M. SUŚWILŁO: *Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2001, s. 185, 248–249.

historii muzyki, form muzycznych, literatury czy estetyki muzycznej, a także postawę promuzyczną rozumianą jako „względnie trwała, nabyta skłonność do zachowania się w określony sposób wobec określonych przedmiotów”²⁹, wyrażająca się we wszelkich działaniach na rzecz muzyki.

Praktyka edukacyjna wskazuje, że nauczyciel wychowania przedszkolnego powinien być taką osobą, która zachęca dziecko do wyrażania siebie poprzez ruch, muzykę, śpiew i taniec zarówno w aspekcie odtwórczym, jak i twórczym, a także wspiera wychowanka w tym działaniu. Dzięki temu wychowanek otrzymuje szansę na wszechstronny rozwój. Efekt takiego podejścia do wspólnego działania i przeżywania muzyki wychowawcy z dzieckiem oraz płynącej z tego radości będzie pozytywnie rzutował na dalszą edukację i wzrastanie. Z obserwacji wynika, że zajęcia umuzykalniające w placówkach przedszkolnych prowadzą pedagodzy, których przygotowanie muzyczne ogranicza się najczęściej do wiadomości i umiejętności uzyskanych w ramach kierunkowego kształcenia akademickiego. Z uwagi na skromną liczbę godzin takich zajęć oraz ograniczony zakres oddziaływania muzycznego można przyjąć, że jest ono niejednorodne i ograniczone, tym samym może okazać się niewystarczające do realizacji wyznaczonych zadań związanych z umuzykalnieniem dzieci. Możliwe jest, iż przed specjalistą wychowania przedszkolnego stawiane są zbyt wysokie, w stosunku do jego możliwości, wymagania w zakresie swobodnego poruszania się w obszarze wybranych form aktywności muzycznej. Stąd istotne wydaje się podjęcie szeroko zakrojonych badań ukazujących obraz postulowanych i rzeczywistych kompetencji przyszłych i zawodowo aktywnych nauczycieli wychowania przedszkolnego.

Zarys zamierzeń badawczych

Przedmiotem eksploracji w prezentowanym projekcie badawczym stały się wybrane kompetencje muzyczne zawodowo czynnych nauczycieli przedszkola zatrudnionych w wybranych placówkach przedszkolnych z terenu województwa śląskiego. Podmiotem zarysowanych penetracji byli wychowawcy przedszkolni, zaś terenem badań – województwo śląskie. Celem omawianych badań – w zamierzeniu autorów (w obszarze odnoszącym się do nauczycieli-wychowawców przedszkola) – było przede wszystkim:

- poznanie rzeczywistego poziomu wybranych kompetencji muzycznych nauczycieli wychowania przedszkolnego pracujących na terenie województwa

---

²⁹ J. UCHYLA-ZROSKI: *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999, s. 15–17, 25–26.

- śląskiego oraz wskazanie prawdopodobnego szeregu czynników warunkujących zmiany w tym zakresie (cel diagnostyczny i prognostyczny zarazem);
- określenie samooceny wybranych kompetencji muzycznych badanych nauczycieli;
  - opisanie społecznej percepcji wybranych kompetencji muzycznych nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz tejsze percepcji pozycji treści muzycznych w hierarchii zagadnień zawartych w podstawie programowej wychowania przedszkolnego;
  - weryfikowanie założeń systemowych wyrażonych między innymi w podejściu do edukacji muzycznej nauczycieli wychowania przedszkolnego w toku nabywania przez nich kwalifikacji formalnych – przeciwstawienie dawnego systemu kształcenia tych nauczycieli (liceum pedagogiczne, studium nauczycielskie, kolegium nauczycielskie) dostępnemu obecnie kształceniu akademickiemu;
  - wskazanie obszarów zaniedbanych oraz propozycji ewentualnych działań naprawczych, jak np. modernizacje programowe w toku kształcenia kandydatów na nauczycieli opisywanego obszaru czy inspiracje do organizacji szkoleń i kształcenia ustawicznego nauczycieli (cel prognostyczny i praktyczno-wdrożeniowy).

Zasygnalizowane powyżej cele ogólne osiągnięto poprzez badania teoretyczne (polegające na gromadzeniu wiedzy teoretycznej, pozwalającej na budowanie uogólnień oraz praw rozwoju i przemian badanej rzeczywistości), badania praktyczne (zmierzające do wykorzystania wiedzy teoretycznej w wymiarze aplikacyjnym), badania diagnostyczne (polegające na ukazywaniu istniejącego stanu rzeczy – w tym przypadku dla określenia rzeczywistego poziomu kompetencji muzycznych czynnych zawodowo nauczycieli wychowania przedszkolnego) oraz badania weryfikacyjne (tu w rozumieniu nieeksperymentalnym, dotyczącym sprawdzenia skutków przemian społeczno-oświatowych mających wpływ między innymi na kształt i wymiar realizacji kształcenia muzycznego nauczycieli)³⁰.

Aby uczynić zadość postulatowi komplementarności badań naukowych³¹, posłużono się Testem Inteligencji Muzycznej Winga³² i własnej konstrukcji Testem Elementarnej Wiedzy Muzycznej³³. W ramach prowadzonego sondażu diagnostycznego posłużono się ankietą, analizą dokumentów, wywiadem i rozmową. Dopełnieniem niniejszej procedury była obserwacja.

³⁰ S. JUSZCZYK: *Badania jakościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 40–41.

³¹ T. PILCH: *Zasady badań pedagogicznych*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995, s. 19–24.

³² H.D. WING: *Test Inteligencji Muzycznej. Podręcznik*. Wydawnictwo Uniwersytetu Muzycznego im. Fryderyka Chopina, Warszawa 2014.

³³ K. WILK, M. KISIEL: *Test Elementarnej Wiedzy Muzycznej dla studentów i nauczycieli przedszkola* (maszynopis).

Trudności i dylematy badań nad kompetencjami muzycznymi nauczycieli przedszkola

Pierwszą trudnością, z jaką musi się zmierzyć badacz, który powziął zamiar dokonania eksploracji w obszarze kompetencji muzycznych, jest – poza sformulowaniem tematu i problemów badawczych oraz dokonaniem niezbędnych dla potrzeb badań uporządkowań terminologicznych – taki dobór metod, technik i narzędzi, które pozwoliłyby na zbadanie wszystkich istotnych składników kompetencji, a zatem zdolności, wiedzy, umiejętności i postaw. W przypadku konkretnych badań prowadzonych przez autorów samo wskazanie narzędzia właściwego do zbadania podstawowych zdolności muzycznych okazało się stosunkowo proste. Wybrano w tym celu Test Inteligencji Muzycznej Herberta Winga ze względu na możliwość zastosowania go u dorosłych zarówno kształconych, jak i nie kształconych muzycznie. Narzędzie okazało się jednak trudno dostępne – należało je wypożyczyć z Katedry Psychologii Muzyki Uniwersytetu Muzycznego im. Fryderyka Chopina w Warszawie. Procedura jego pozyskania również była czasochłonna. Naukowe zgłębienie pozostałych elementów przysporzyło pewnych trudności. Jeśli chodzi o ogólną wiedzę muzyczną badanych, to nie znaleziono narzędzia gotowego (tym bardziej standaryzowanego), które w opinii autorów byłoby tu właściwe do zastosowania. Zachodziła bowiem – jak się później okazało, uzasadniona – obawa, że zastane w nielicznych publikacjach narzędzia w postaci sprawdzianów byłyby dla badanej grupy zdecydowanie zbyt trudne. W związku z tym zdecydowano się na samodzielne opracowanie Testu Elementarnej Wiedzy Muzycznej, co z kolei wymagało określenia właściwego dla badanej grupy poziomu trudności, stanowiącego odpowiedni punkt odniesienia. Niebagatelna trudność polegała tu na tym, że projektowane narzędzie musiało uwzględniać treści zawarte w programie kształcenia muzycznego realizowanego w sposób bardzo różnorodny – zarówno pod względem sposobów, jak i samych treści. Funkcjonujące na przestrzeni wielu lat programy nauczania w różny sposób traktowały poszczególne obszary edukacji muzycznej, czego implikacją bywała też różnorodna hierarchizacja poszczególnych treści. Od wielu lat powszechna edukacja muzyczna na ogół kończyła się na poziomie gimnazjum lub też – jak miało to miejsce wcześniej – wraz z ukończeniem VIII klasy szkoły podstawowej. Na dostrzeżoną (i sygnalizowaną w literaturze) wielopłaszczyznową powierzchowność edukacji muzycznej – zarówno w szkole podstawowej, jak i w toku studiów pedagogicznych, ale też z racji założonego prawdopodobieństwa zapominania wiadomości mało utrwalanych – dla potrzeb badań przyjęto, iż właściwym punktem odniesienia dla badania elementarnej wiedzy muzycznej nauczycieli wychowania przedszkolnego jest poziom, jaki powinien prezentować absolwent szkoły podstawowej. Opracowany test złożony został z dwóch części. W pierwszej odniesiono się do ogól-

nej elementarnej wiedzy z zakresu podstawowych wiadomości o sztandarowych kompozytorach, ich dziełach, formach muzycznych, wykorzystywanych w muzyce terminach, głosach śpiewających i instrumentach. Część druga poświęcona została znajomości zasad muzyki ograniczonych do zapisu nutowego rytmicznego i melodycznego wraz z chromatyką – na poziomie umożliwiającym poprawne odtworzenie linii melodycznej najprostszych utworów dla dzieci. Ponieważ opisywany test nie był wcześniej wykorzystywany w badaniach naukowych, po przeprowadzeniu konsultacji z osobami kompetentnymi oraz po wstępnych badaniach pilotażowych narzędzie to poddano standaryzacji lokalnej, polegającej na statystycznej analizie takich cech, jak poziom trudności, moc dyskryminacyjna, rzetelność, błąd standardowy pomiaru i trafność testu. Otrzymane rezultaty pokazały, że narzędzie generalnie mieści się w dopuszczalnych granicach norm przewidzianych dla standaryzacji, choć – dla potrzeb przyszłych badań – warto byłoby zmodyfikować zadanie odnoszące się do znajomości zapisu nutowego i chromatyki. Należało przewidzieć osobny wariant zadania, uwzględniający umiejętność posługiwania się przez badanych tylko solmizacją – wykazano tu bowiem istnienie obszaru bardzo zaniedbanego. Dokonanie standaryzacji lokalnej było możliwe dopiero po zakończeniu badań właściwych z uwagi na konieczność zgromadzenia dostatecznie licznej materiału empirycznego. Początkowo założono też sprawdzenie wybranych praktycznych umiejętności muzycznych badanych (w zakresie śpiewu, gry na instrumentach melodycznych i tańca), jednak nastawienie badanych uniemożliwiło w pełni zrealizowanie tego zamierzenia w zaplanowanej formie. W związku z czym – poza przebadaniem warstwy deklaratywnej tego obszaru za pomocą ankiety oraz rozmów i wywiadów – dokonano możliwie licznych obserwacji zajęć. Przeprowadzono też sondę (uzupełnioną rozmową i wywiadem) z osobami posiadającymi rzetelną wiedzę w tym zakresie. W gronie rozmówców znaleźli się doradcy metodyczni, nauczyciele akademicy realizujący przedmioty muzyczne na kierunkach pedagogicznych, nauczyciele specjaliści prowadzący zajęcia muzyczne w przedszkolach i szkolenia dla pedagogów tego etapu edukacji oraz dyrektorzy przedszkoli. Obraz uzyskany za pomocą strategii ilościowej doprecyzowano poprzez zastosowanie metod i technik wchodzących w skład orientacji jakościowej, jak rozmowa, wywiad czy obserwacja nieskategoryzowana. Bezpośredni kontakt z respondentami pozwolił w większym stopniu dotrzeć do istoty badanych zjawisk.

Pewne przewidywane trudności – wynikające ze specyfiki eksplorowanej materii – ujawniły się też podczas doboru próby z badanej populacji. Podjęte badania pilotażowe pokazały, że problemat kompetencji muzycznych nauczycieli wychowania przedszkolnego należy do obszarów niezwykle drażliwych, wymagających od badacza wyjątkowo dużej delikatności. Bardzo liczne odmowy udziału w badaniach – na samym wstępie bądź nawet w trakcie procedury – towarzyszyły badaczom od początku eksploracji. W związku z tym okazało się praktycznie niemożliwe zastosowanie (początkowo zaplanowanego) losowego doboru warstwowego proporcjonalnego – w tej sytuacji posłużono się losowym jednostopniowym

doborem grupowym³⁴, przyjmując za operat losowania dane uzyskane z Wojewódzkiego Kuratorium Oświaty w Katowicach³⁵. Należy w tym miejscu zauważyć, że z przyczyn oczywistych nie były to dane najnowsze. Dynamizm przemian dokonujących się w oświacie i jego tempo nie pozwoliły na większą precyzję w tym względzie. Za podstawę wyznaczenia minimalnej liczebności badanej próby przyjęto wyniki badań pilotażowych uzyskanych z pierwszej części testu Winga. Ta właśnie część – tzw. wersja skrócona testu – rekomendowana jest do badania środowisk pedagogicznych³⁶, ponadto jest to test standaryzowany.

Implikacją zasygnalizowanego powyżej negatywnego nastawienia badanych był niezwykle utrudniony dostęp do placówek oświatowych. Oprócz drażliwości badanego obszaru ze względu na obecną w środowisku percepcję kompetencji muzycznych jako istotnych dla pracy nauczyciela wychowania przedszkolnego (niekiedy uznawanych za postulowane cechy konstruktywne) do bardzo licznych odmów i widocznego w toku przeprowadzanej procedury badawczej napięcia przyczyniło się powszechne przemęczenie nauczycieli (głównie dokumentacją, szkoleniami i dodatkową pracą³⁷). Brak czasu (powodowany licznymi obowiązkami) oraz długotrwałość i pewnego rodzaju uciążliwość badań (w tym ich trudność i związane z nią zniechęcenie – zwłaszcza w przypadku testów), mnogość i złożoność zastosowanych narzędzi wymusiły wieloetapowość postępowania badawczego, co w połączeniu z koniecznością umawiania się z całym gronem pedagogicznym – zwykle przy okazji jego spotkań okresowych, jak narady i konferencje – znacznie wydłużyło ramy czasowe badań, a także zaowocowało dodatkowymi licznymi absencjami badanych (choroby, wyjazdy, okoliczności rodzinne, emerytura oraz innego rodzaju rotacje kadrowe). Ponadto dostęp do placówek wychowania przedszkolnego uwarunkowany był akceptacją dyrektora oraz wyrażeniem niezależnej od niej zgody samych badanych na udział w eksploracji. To w pewnych przypadkach generowało dodatkowe nieporozumienia i związane z nimi perturbacje.

Trudności związane z porządkowaniem, selekcją i analizą otrzymanego materiału empirycznego były w głównej mierze wynikiem bardzo dużej liczebności próby. Wygenerowało to proporcjonalnie obszerną ilość danych, których digitalizacja – poprzedzona skonstruowaniem wzoru baz danych dla poszczególnych narzędzi badawczych w sposób umożliwiający ich dalszą obróbkę przy użyciu programu Statistica³⁸ – okazała się (zgodnie zresztą z wcześniejszymi przewidywaniami) pracą niezwykle żmudną.

³⁴ S. JUSZCZYK: *Badania ilościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*. Wydawnictwo Śląskiej Wyższej Szkoły Zarządzania, Katowice 2005, s. 133.

³⁵ Dane statystyczne Śląskiego Kuratorium Oświaty nr RE-KS.557.2.47.2016 z dnia 26.02.2016 r.

³⁶ H.D. WING: *Test Inteligencji Muzycznej...*, s. 29, 59.

³⁷ Wywiad w formie rozmowy z nauczycielami wychowania przedszkolnego i dyrektorami przedszkoli terenu województwa śląskiego prowadzony w latach 2015–2017.

³⁸ STATISTICA – zintegrowany pakiet oprogramowania statystycznego i analitycznego wydany przez firmę StatSoft. <https://www.statsoft.pl> (dostęp: 6.09.2017).

Przeprowadzone badania empiryczne pozwoliły na dokonanie diagnozy wybranych kompetencji muzycznych zatrudnionych na terenie województwa śląskiego nauczycieli przedszkola oraz na weryfikację ich charakterystyki³⁹. Zauważono, że poziom badanych kompetencji jest zróżnicowany, przy czym w wynikach testów – zgodnie z wcześniejszym założeniem – przeważały wartości średnie i niskie, a wyższe rezultaty w testach (zwłaszcza w Teście Elementarnej Wiedzy Muzycznej) osiągnęli ci nauczyciele, którzy w historii nabywania kwalifikacji formalnych wskazali uczestnictwo w jakiegokolwiek spośród dawnych form kształcenia nauczycieli (liceum pedagogiczne, studium nauczycielskie bądź kolegium nauczycielskie), gdzie treści muzyczne były znacznie rozszerzone w porównaniu do obecnego systemu akademickiego. Poziom zdolności muzycznych oraz samoocena badanych w zakresie poszczególnych aktywności muzycznych także zarysowała pewne zróżnicowanie, choć wydaje się, że wcześniejsze doświadczenia muzyczne respondentów przełożyły się na ich późniejsze postawy promuzyczne. Dostrzeżono też obszary niezaprzeczalnych deficytów. Dotyczyły one zwłaszcza umiejętności gry na instrumencie melodycznym oraz znajomości zasad muzyki i podstaw zapisu nutowego. Dokonana analiza reprezentatywnej literatury przedmiotu skłania do refleksji, iż wymagania stawiane kompetencjom muzycznym nauczycieli przedszkoli – zwłaszcza w zakresie gry na instrumentach melodycznych, ale też posługiwania się zapisem nutowym – wraz z upływem czasu zmniejszają się, jak gdyby stopniowo przenosząc ów niezaprzeczalny ciężar na nowoczesne technologie audiowizualne i informatyczne.

Zakończenie

W wymiarze aplikacyjnym opracowane wstępnie wnioski z przeprowadzonych badań skłaniają do pogłębionej refleksji nad rozwiązaniami systemowymi w zakresie szeroko pojętego podejścia do kompetencji muzycznych nauczycieli przedszkola. Szczególnie ważne wydaje się wskazanie na potrzebę kształcenia muzycznego wybranych pedagogów z czytelnymi predyspozycjami muzycznymi i wyraźną motywacją w tym kierunku. Stanowiłoby to uzasadniony „ukłon” w stronę właściwie pojmowanej indywidualizacji procesu kształcenia akademickiego. Być może zasadne byłoby przywrócenie egzaminów wstępnych bądź innego rodzaju weryfikacji uwzględniającej predyspozycje muzyczne oraz inne cechy warunkujące prawidłową realizację zadań nauczyciela tego etapu kształcenia. Nie bez znaczenia – w kontekście powyższego – zostaje również uwrażliwienie decydentów na

---

³⁹ Badania diagnostyczne, realizowane wśród statystycznie dobranej grupy nauczycieli przedszkola z terenu województwa śląskiego, prowadzono w latach 2015–2017.

wartość (i konieczność) przeprowadzenia rozeznania wśród personelu pedagogicznego pod kątem jego predyspozycji muzycznych oraz ewentualnego (wcześniejszego) przygotowania muzycznego celem podjęcia właściwej decyzji w sprawie powierzenia kształcenia muzycznego dzieci wybranym nauczycielom wychowania przedszkolnego, bądź też innym kompetentnym w tym względzie specjalistom.

Bibliografia

- BANACH C.: *Nauczyciel*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna XXI w. T. III*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004.
- BARCZYK P.P., PAPROTNA G., red.: *Kompetencyjny kontekst warsztatu pracy nauczyciela*. Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Józefa Hlonda, Mysłówice 2010.
- CZEREPIANIAK-WALCZAK M.: *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*. Wydawnictwo „Edytor”, Toruń 1997.
- Edukacja nauczycieli wobec przemian szkoły*. Red. E.I. LASKA. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytet Rzeszowski, Rzeszów 2007.
- Edukacja w dialogu i reformie*. Red. A. KARPÍŃSKA. Wydawnictwo Trans Humana, Białyłstok 2002.
- FURMANEK W.: *Zarys humanistycznej teorii pracy*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2008.
- GIDDENS A.: *Socjologia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- JUSZCZYK S.: *Badania ilościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*. Wydawnictwo Śląska Wyższa Szkoła Zarządzania im. gen. Jerzego Ziętka, Katowice 2005.
- JUSZCZYK S.: *Badania jakościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
- JUSZCZYK S.: *Nauczyciel we współczesnej kulturze medialnej. Nauczyciel we współczesnej kulturze*. „Chowanna” 2013, t. 2(41). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KISIEL M.: *Pedagogiczno-dydaktyczne aspekty wykorzystania muzyki w stymulacji rozwoju dziecka*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Biznesu, Dąbrowa Górnicza 2007.
- KISIEL M.: *Wielorakie przestrzenie muzyki w edukacji i wychowaniu dziecka w młodszym wieku szkolnym*. Katedra Pedagogiki Wczesnoszkolnej i Pedagogiki Mediów, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet Śląski, Katowice 2013.
- KLIM-KLIMASZEWSKA A.: *Pedagogika przedszkolna. Nowa podstawa programowa*. Wydawnictwo Erica, Warszawa 2012.
- KOPALIŃSKI W.: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Wiedza Powszechna, Warszawa 1989.
- KOWOLIK P.: *Obszary kompetencji zawodowych współczesnego nauczyciela (zarys teoretyczny)*. W: P.P. BARCZYK, G. PAPROTNA, red.: *Kompetencyjny kontekst warsztatu pracy nauczyciela*. Wydawnictwo Górnośląskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Kardynała Józefa Hlonda, Mysłówice 2010.

- KRAJEWSKA A.: *Ocena kompetencji jako determinanta jakości kształcenia uniwersyteckiego*. W: A. KARPIŃSKA, red.: *Edukacja w dialogu i reformie*. Wydawnictwo Trans Humana, Białystok 2002.
- KWIATKOWSKI S.M., BOGAJ A., BARANIAK B.: *Pedagogika pracy*. Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- LEWANDOWSKA K.: *Rozwój muzykalności dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. W: D. MALKO, red.: *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988.
- ŁAWROWSKA R.: *Uczeń i nauczyciel w edukacji muzycznej*. Akademia Pedagogiczna im. KEN, Kraków 2003.
- ŁAWROWSKA R.: *Model kompetencji zawodowych nauczyciela muzyki w szkolnictwie ogólnokształcącym*. W: H. DANIEL-BOBRZYK, J. UCHYŁA-ZROSKI, red.: *Muzyka w edukacji i wychowaniu*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.
- MALKO D.: *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1988.
- MĘCZKOWSKA A.: *Kompetencja*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna XXI w. T. II*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- OKOŃ W.: *Nowy słownik pedagogiczny*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1996.
- PILCH T.: *Zasady badań pedagogicznych*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1995.
- PODOLSKA B.: *Muzyka w przedszkolu*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2008.
- PODOLSKA B.: *Z muzyką w przedszkolu*. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1987.
- SACHER W.A.: *Relacja dziecko-muzyka jako podstawowy problem badań pedagogiki muzyki*. W: W.A. SACHER, A. WEINER, red.: *Badania naukowe nad edukacją artystyczną i kulturową*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Administracji, Bielsko-Biała 2011.
- SUŚWIŁO M.: *Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2001.
- SZEMPRUCH J.: *Nauczyciel w zmieniającej się szkole: funkcjonowanie i rozwój zawodowy*. Wydawnictwo Fosze, Rzeszów 2001.
- UCHYŁA-ZROSKI J.: *Promuzyczne zachowania młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999.
- UNOLT J.: *Ekonomiczne problemy rynku pracy*. Wydawnictwo „Śląsk”, Katowice 1999.
- WAŁOSZEK D.: *Edukacja przedszkolna*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna XXI w. T. I*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- WATOŁA A.: *Przedszkole – przestrzeń rozwoju dziecka*. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2009.
- WIATROWSKI Z.: *Kwalifikacje i kompetencje zawodowe*. W: T. PILCH, red.: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku. T. II*. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- WING H.D.: *Test Inteligencji Muzycznej. Podręcznik*. Wydawnictwo Uniwersytetu Muzycznego im. Fryderyka Chopina, Warszawa 2014.
- ŻUCHELKOWSKA K.: *Kompetencje zawodowe nauczyciela przedszkola pierwszej dekady XXI wieku*. W: S. JUSZCZYK, M. MUSIOŁ, A. WATOŁA, red.: *Edukacja w społeczeństwie wiedzy. Niejednoznaczność rzeczywistości edukacyjnej, społecznej i kulturowej*. Wydawnictwo Para, Katowice 2007.

Meandry i dylematy badań nad kompetencjami muzycznymi nauczyciela przedszkola

Streszczenie

Artykuł zawiera przegląd literatury oraz opis procedury badawczej, a także refleksje jakie uwi-
doczniły się podczas przygotowania i realizacji projektu naukowego „Postulowane a rzeczywiste
kompetencje muzyczne zawodowo aktywnych nauczycieli przedszkola”. Autorzy pracy dzielą się
przemyśleniami nad podjętą problematyką badań, ukazując meandry i dylematy dotyczące przyjętej
w eksploracji strategii metodologicznej.

Słowa kluczowe: kompetencje muzyczne; nauczyciel; wychowanie muzyczne; projekt badawczy.

Meanders and Dilemmas of Research on the Musical Competences of a Kindergarten Teacher

Summary

The article contains an overview of the literature as well as a description of the research procedure
and reflections that emerged during the preparation and implementation of the scientific project
„Postulated and actual musical competences of professionally active kindergarten teachers”. The
authors share their thoughts on the research issues undertaken, showing meanders and dilemmas
regarding the methodological strategy adopted in the exploration.

Keywords: musical competence; teacher; music education; research project.